

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/62760>

Please be advised that this information was generated on 2019-09-23 and may be subject to change.

10. Steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt in Nederland: individuele en maatschappelijke verklaringen

M. GESTHUIZEN, P. SCHEEPERS en M. VERLOO

SAMENVATTING

In deze bijdrage gaan we na in hoeverre er in de jaren 1979-1994 een neerwaartse trend heeft bestaan in de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Die steun blijkt geleidelijk te zijn afgenomen van 31% in 1979 naar 13% in 1994. Mensen die zich verwant voelen met de cultureel conservatieve ideologie hechten hun goedkeuring aan seksdiscriminatie: mensen die behoren tot een kerkgemeenschap of mensen die veelvuldig naar de kerk gaan, laag opgeleiden, mensen geboren voor de Tweede Wereldoorlog, huisvrouwen en kleine zelfstandigen. Daarnaast blijkt dat periodieke omstandigheden als werkloosheid, economische groei en het aantal vrouwen op de arbeidsmarkt negatieve effecten hebben op de steun voor seksdiscriminatie.

1. INLEIDING

Met zekere regelmaat verschijnen onderzoeken die aan de arbeidsmarkt gerelateerde verschillen tussen mannen en vrouwen beschrijven en trachten te verklaren. Telkens blijkt weer dat vrouwen in een achterstandspositie verkeren ten opzichte van mannen. In het verleden is er altijd een verschil in werkloosheidspercentages ten nadele van vrouwen geweest (Keuzenkamp & Oudhof, 2000). In 1999 was de werkloosheid onder vrouwen ongeveer twee keer zo groot als onder mannen (Keuzenkamp & Oudhof, 2000). Een andere maat waaruit een achterstandspositie blijkt, is het bruto uurloon van vrouwen als percentage van het bruto uurloon van mannen. Dit percentage ligt tussen 1995 en 1997, uitgesplitst naar beroepsniveau, altijd tussen de 73 en 85 procent. Slechts de evenredig geworden verdeling van mannen en vrouwen over de verschillende beroepsniveaus schijnt te wijzen op een convergentie tussen de arbeidsmarktkansen van de seksen. Wanneer we rekening houden met het toegenomen opleidingsniveau en de stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen ten opzichte van mannen (van der Lippe & van Doorne-Huiskes, 1995), mogen we spreken van een discrepantie tussen de aanwezigheid van kennis en vaardigheden bij vrouwen, en de feitelijke arbeidsmarktkansen en de beloningen die ze daarvoor terugkrijgen.

Gezien deze discrepantie kan de conclusie getrokken worden dat vrouwen op de arbeidsmarkt nog steeds benadeeld worden ten opzichte van mannen. Daarom is het relevant na te gaan in hoeverre deze situatie draagvlak heeft onder de Nederlandse bevolking. Steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt zal in dit onderzoek geïn-

diceerd worden door situaties voor te leggen waarin hetzij een man hetzij een vrouw ontslagen moet worden respectievelijk een promotie kan krijgen, terwijl de kandidaten voor het overige niet van elkaar verschillen. Gelijkaardige indicatoren zijn gangbaar in onderzoek naar steun voor etnische discriminatie (Sociaal en Cultureel Planbureau, 1994; Coenders & Scheepers, 1998).

We verwachten dat tussen 1979 en 1994, de tijdsspanne die onderzocht zal gaan worden, steeds minder Nederlanders bereid zullen zijn vrouwen op de arbeidsmarkt te benadelen. Deze verwachting is ingegeven door de bevinding dat de Nederlandse bevolking steeds meer afstand heeft genomen van de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen (Hooghiemstra & Hiphuis-Nell, 1993). Concreet trachten we een antwoord te vinden op de volgende centrale vraagstellingen. (1) *In hoeverre is er in Nederland tussen 1979 en 1994 sprake van een neerwaartse trend wanneer het gaat om de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt?* (2) *Welke sociale categorieën steunen seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt in Nederland tussen 1979 en 1994?* En (3) *welke periode-, en/of cohortkenmerken kunnen de neerwaartse trend verklaren?*

2. THEORIE EN HYPOTHESEN

Individuele socialisatie

Hoewel er geen directe theoretische noties bestaan op grond waarvan we kunnen verwachten bij wat voor mensen steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt bestaat, beschikken we wel over indirecte noties. We veronderstellen dat steun voor seksdiscriminatie is ingegeven door de opvatting dat vrouwen hun traditionele rol dienen te vervullen. Uit eerdere studies weten we voorts dat deze traditionele opvatting over de rol van vrouwen is ingebed in de zogenaamde cultureel conservatieve ideologie (Middendorp, 1991; Scheepers et al., 1999), een ideologie die impliceert dat men moet handelen volgens traditionele normen en vooral populair is bij kerkleden en oudere cohorten. De verklaring die hiervoor vaak geopperd wordt, is dat kerkleden gesocialiseerd zijn in instituties waarin dergelijke traditionele waarden overgebracht worden. Voor mensen die geboren zijn voor de Tweede Wereldoorlog zou kunnen gelden dat zij zijn gesocialiseerd met deze cultureel conservatieve ideologie, die toen immers nog wijder verbreid was. De eerste algemene propositie luidt dan ook dat naarmate men een meer cultureel conservatieve ideologie onderschrijft, men des te sterker seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt steunt. Teneinde van deze algemene propositie ook toetsbare hypothesen af te leiden, dienen we te weten te komen welke sociale categorieën deze cultureel conservatieve ideologie een warm hart toedragen, hetgeen reeds bekend is uit eerder onderzoek (Scheepers, Peters & Felling, 2000). Op grond daarvan komen we tot de volgende toetsbare hypothesen. *In Nederland steunen tussen 1979 en 1994 (H1a) gereformeerden, (H1b) katholieken, (H1c) Nederlands hervormden, (H1d) personen geboren voor 1940 (H1e) personen zonder een diploma, (H1f) een LBO-diploma, (H1g) ongeschoolde handarbeiders en (H1h) huisvrouwen, (H1i) kleine zelfstandigen en (H1j) mannen seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer dan de gemiddelde Nederlander.*

Maatschappelijke socialisatie

Naast de invloed van de in bovenstaande paragraaf besproken socialisatiefactoren op individueel vlak, verwachten we tevens socialiserende veranderingen aan te treffen op

maatschappelijk niveau. De vraag is of het feit dat steeds meer vrouwen toegetreden zijn tot de arbeidsmarkt tot toegenomen gewenning heeft geleid, zodat men positiever is gaan denken over de deelname van de vrouw op de arbeidsmarkt. Dit zou tot uiting moeten komen in een afnemende steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Op grond hiervan formuleren we de tweede algemene propositie van dit onderzoek: hoe meer men gewend raakt aan het feit dat vrouwen zich op de arbeidsmarkt begeven, des te minder zal men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt steunen. Ten einde van deze propositie meer specifieke hypothesen af te leiden, maken we gebruik van de Critical Mass Theory. Moss Kanter (1977) gaat in haar werk vooral in op de gevolgen van structurele kenmerken van grootschalige arbeidsorganisaties op het gedrag van de leden van die organisaties. Sociale categorieën die slechts in beperkte mate vertegenwoordigd zijn, zijn weliswaar zichtbaar, maar zijn meer geïsoleerd en buitengesloten van informele netwerken, lopen kans om gestereotypeerd te worden in tegenstelling tot mensen behorend tot de meerderheid. Wanneer slechts een klein aantal van de minderheidsgroepering aanwezig is, wordt zowel de groepsidentiteit van de meerder- als de minderheid sterk geprofileerd. Wanneer de getalsverhouding echter meer en meer in de richting van evenredigheid groeit, zijn leden van de minderheid in staat de cultuur van “de groep” te beïnvloeden. Volgens Moss Kanter ligt er een omslagpunt tussen wat zij “skewed” en “tilted groups” noemt. Wanneer de minderheidsgroepering een percentage tussen de 15 en 35 procent bereikt, is zij in staat deze invloed uit te oefenen. Sindsdien wordt het ijkpunt van 30 procent beschouwd als dit omslagpunt, ofwel de “critical mass”.

Dahlerup (1988) heeft deze theorie gebruikt om verwachtingen te formuleren omtrent het gedrag van politici als de man-vrouw-verhoudingen zo veranderen dat de categorie vrouwen de “critical mass” overstijgt. Het idee is nu dat een cultuurverandering plaatsvindt wanneer het percentage deelnemende vrouwen op de arbeidsmarkt toeneemt in de zin dat er een bepaalde gewenning optreedt. Hoe hoger dus het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt, en meer specifiek, wanneer de “critical mass” de 30 procent bereikt, des te meer raakt men gewend aan het feit dat vrouwen zich op de arbeidsmarkt begeven. Zodoende luidt onze hypothese met betrekking tot het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt: *(H2a) hoe hoger het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt, des te minder steunt men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt.* Dezelfde redenatie kan gebruikt worden wanneer het gaat over de invloed van de formatieve jaren, ofwel de socialiserende werking van de tijd waarin men opgroeide, op huidige attitudes. Mannheim (1964) veronderstelde dat personen geboren in ongeveer dezelfde periode, dezelfde maatschappelijke omstandigheden ervaren. Deze omstandigheden, aanwezig in een vormende levensfase, zouden ervoor kunnen zorgen dat de houdingen en gedragingen die hieruit ontstaan relatief stabiel blijven gedurende de rest van het leven. Op grond van deze ideeën komen we tot de volgende hypothese: *(H2b) hoe hoger het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt gedurende de formatieve levensfase was, des te minder steunt men in het heden seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt.*

Macro-economische kenmerken

De beschreven maatschappelijke socialisatie impliceert een graduele daling van de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Het lijkt echter niet plausibel te veronderstellen dat deze dalende trend zuiver lineair verloopt. We verwachten dat men in slechtere economisch tijden geneigd is om traditionele waarden te verkiezen. De Conflict Theorie (vgl. Coenders & Scheepers, 1998) lijkt zich uitstekend te lenen voor het

afleiden van hypothesen over de invloed van maatschappelijke omstandigheden op de steun voor seksdiscriminatie in een bepaalde periode. Eveneens biedt deze theorie houvast om hypothesen over cohort effecten af te leiden.

Het vertrekpunt van de Conflict Theorie is “het axioma van fundamenteel conflicterende belangen” (Coser, 1956; Blalock, 1967). In de samenleving trachten verschillende sociale categorieën, zoals mannen en vrouwen, schaarse hulpbronnen te bemachtigen. Omdat het schaarse karakter van de hulpbronnen er toe leidt dat er conflicterende belangen ontstaan, zullen leden van sociale categorieën andere sociale categorieën als potentiële concurrenten beschouwen.

Uit de Conflict Theorie leiden we af dat de mate van steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt in een bepaalde periode beïnvloed wordt door maatschappelijke omstandigheden in deze periode. Aldus luidt de derde algemene propositie: hoe hoger de (ervaren) concurrentie op de arbeidsmarkt in een bepaalde periode is, des te sterker steunt men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Er zijn minstens twee maatschappelijke condities welke de ervaren concurrentie op de arbeidsmarkt beïnvloeden. Wanneer het werkloosheidspercentage hoog is, zullen meer mensen moeten concurreren om hetzelfde aantal hulpbronnen op de arbeidsmarkt. Hierdoor zal de (ervaren) concurrentie toenemen. Hetzelfde geldt wanneer de mate van economische groei gering is, hetgeen leidt tot de volgende hypothesen met betrekking tot periode effecten: *(H3a) Hoe hoger het werkloosheidspercentage en (H3b) hoe geringer het percentage economische groei, des te meer steunt men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt in Nederland tussen 1979 en 1994.*

Niet alleen huidige omstandigheden kunnen van invloed zijn op de mate waarin concurrentie op de arbeidsmarkt ervaren wordt. Er kunnen eveneens invloeden uitgaan van de periode waarin men opgroeide, de zogenaamde formatieve jaren (cf. Mannheim, 1964). Wanneer we dit idee gebruiken in combinatie met dat wat uit de Conflict Theorie afgeleid kan worden, komen we tot de vierde algemene propositie: hoe hoger de ervaren concurrentie op de arbeidsmarkt was gedurende de formatieve levensfase, des te sterker steunt men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Wederom lijken de eerdergenoemde condities van toepassing te zijn. Wanneer tijdens de formatieve periode minder schaarse hulpbronnen verdeeld konden worden over hetzelfde aantal mensen, bijvoorbeeld in tijden van hoge werkloosheid of bij een geringe economische groei, mogen we verwachten dat door de mensen die aan dergelijke omstandigheden zijn blootgesteld, in het heden een hogere mate van concurrentie op de arbeidsmarkt ervaren wordt. Zodoende komen we tot de volgende toetsbare hypothesen over cohorteffecten: *(H4a) hoe hoger het werkloosheidspercentage tijdens de formatieve levensfase en (H4b) hoe geringer de economische groei was gedurende de formatieve levensfase, des te meer steunt men in het heden seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt.*

Wanneer men leeftijds-, periode- en cohort effecten gezamenlijk opneemt in een model komt men voor een methodologisch probleem te staan. Dit leeftijd-periode-cohort identificatie probleem (Glenn, 1977; Mason et al. 1973) is in deze studie opgelost door zowel de periode-, als de cohort-effecten te vervangen door indicatoren die in theoretisch opzicht samenhangen met periode en cohort (Menard, 1991). Het probleem heeft zich nu verschoven van een methodologische naar een theoretische kwestie, omdat nu getoetst dient te worden of deze theoretisch relevante maatschappelijke kenmerken werkelijk dienst doen als substituten voor het periode- en/of cohort effect (Menard, 1991; de Graaf, 1999).

3. DATA EN MEETINSTRUMENTEN

De hypothesen worden getoetst aan de hand van de data ontleend aan het project ‘Culturele Veranderingen in Nederland’ van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Vanaf 1979 tot en met 1994 zijn er, enkele tussenliggende jaren uitgezonderd, items aanwezig uit welke de afhankelijke variabele “steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt” geconstrueerd kan worden. In de jaren waarin deze items aan de respondenten voorgelegd werden, is de manier van vragen steeds hetzelfde geweest. De steekproeven van de afzonderlijke jaren zijn getrokken door aan de hand van urbanisatiegraad gemeenten in Nederland te selecteren. Uit deze gemeenten zijn een aantal wijken aselekt getrokken, waaruit per interviewer een startadres getrokken is, van waaruit deze interviewer volgens een voorgeschreven patroon mensen binnen deze wijk contacteert. Omdat de steekproeftrekking in hoge mate aselekt geschiedt en omdat het aantal respondenten per jaar voldoende hoog is, beschouwen we de afzonderlijke jaren en de geaggregeerde dataset als representatief voor de Nederlandse bevolking van 16 tot en met 74 jaar. In ieder afzonderlijk jaar van meting telt de steekproef ongeveer 2000 respondenten.

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele “steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt” is geconstrueerd uit een tweetal items, waarin aan de respondent gevraagd wordt om in twee specifieke situaties een keuze te maken tussen een man of een vrouw. Deze twee situaties zijn omschreven als het vergeven van een baan, of het geven van een promotie aan een man, dan wel een vrouw. Zowel de man als de vrouw beschikken in deze situaties over dezelfde capaciteiten en kwalificaties. De respondenten konden drie geldige antwoorden geven, namelijk “aan de man”, “aan de vrouw” en “mag geen verschil maken”. Deze laatste antwoordcategorie is niet aan de respondenten voorgelegd, om sociale wenselijkheid tegen te gaan. Uit geaggregeerde gegevens (niet gepresenteerd) blijkt dat veruit het hoogste percentage respondenten aangeeft dat het geen verschil mag maken. De items vertonen een correlatie van 0,48 met elkaar. Deze correlatie is significant en als betrekkelijk hoog te classificeren. Wanneer we naar de Cronbach’s alpha kijken, blijkt deze met 0,78 voldoende hoog uit te vallen. De geconstrueerde nominale schaal bestaat uit een nul- en een één categorie. De respondenten die zich in categorie 1 bevinden hebben bij minstens één van de items aangegeven de voorkeur voor de man boven de vrouw op de arbeidsmarkt te geven.

Onafhankelijke variabelen

In het theoretische gedeelte kwam naar voren dat met betrekking tot een vijftal individuele kenmerken hypothesen getoetst zullen gaan worden. Deze zullen hieronder beschreven worden. Ook zullen zowel periode als cohort kenmerken als onafhankelijke variabelen beschreven worden. Het eerste individuele kenmerk *geloofsgemeenschap* bestaat uit vijf categorieën die in de tabellen te vinden zijn. Als controle variabele zal ook de mate van *kerkgang* opgenomen worden. Het individuele kenmerk *geboortecohort* is van een continu kenmerk teruggebracht naar een zevental categorieën, beginnend met “1905 tot en met 1914” en eindigend met “1965 tot en met 1978”. De tussenliggende categorieën beslaan allen een range van tien geboortejaren. De variabele *opleidingsniveau* bestaat uit zeven categorieën, lopend van basisonderwijs tot een wetenschappelijke opleiding. *Sociale positie* is ingedeeld in een tiental categorieën die

eveneens in de tabellen te vinden zijn. Tot slot zal de variabele *geslacht* opgenomen worden in de analyses.

Voor de periode-, en cohortkenmerken zal het *werkloosheidspercentage*, het *percentage economische groei* en het *percentage vrouwen op de arbeidsmarkt* gebruikt worden. Deze tijdreeksen zijn aan de hand van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek gecreëerd (CBS, 1994). Voor de periodekenmerken heeft iedere respondent het betreffende percentage toegewezen gekregen van het jaar voordat hij of zij ondervraagd is. Waar voor enkele meetpunten gegevens ontbraken, is door middel van intrapolatie alsnog de tussenliggende waarde berekend. Aldus hebben we gegevens voor ieder meetmoment in de periode van 1979 tot en met 1994. Met betrekking tot de werkloosheid een jaar voor de meting, lopen de percentages uiteen van 11,2 procent in 1985 tot 3,9 procent in 1980. Het percentage economische groei is gemeten door de volumemutatie ten opzichte van het vorig jaar op te nemen. Deze mutaties lopen uiteen van -1,4 procent in 1983, tot 4,1 procent in 1991. Het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt is een lineair stijgende tijdreeks. In 1979 nam 27,0 procent van de vrouwen deel aan het arbeidsproces, in 1994 is dit percentage gestegen tot 37,3 procent.

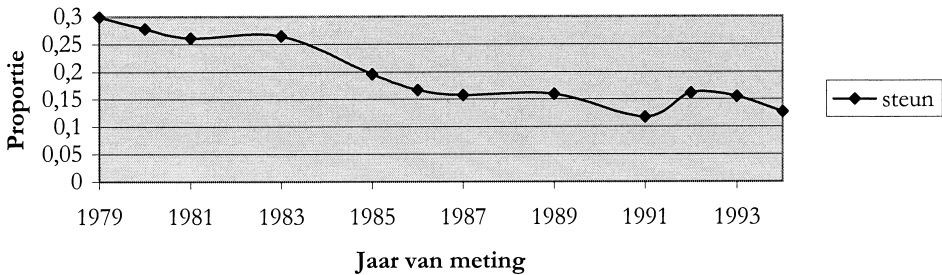
Voor de cohortkenmerken is dezelfde procedure gebruikt, met het verschil dat de percentages gekoppeld zijn aan het jaar waarin de respondent 18 jaar oud was. Zodoende beschikken we over tijdreeksen die betrekking hebben op de geboortejaren vanaf 1905 tot en met 1978. Alleen voor het werkloosheidspercentage geldt dat het berekend is door het gemiddelde percentage te berekenen in de periode dat de respondent tussen de 16 en de 20 jaar was (vgl. Coenders & Scheepers, 1998). Met betrekking tot het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt geldt dat dit percentage tussen 1905 en 1955 slechts licht gestegen is. Daarna heeft de stijging van dit percentage zich in een hoger tempo doorgezet.

4. ANALYSE EN RESULTATEN

Om de verschillende hypothesen te toetsen, zullen twee verschillende regressietechnieken gebruikt worden. De individuele socialisatie hypothesen zullen getoetst worden door gebruik te maken van regressie met nominale variabelen oftewel RENOVA (Pelzer & Lammers, 1991). De maatschappelijke socialisatie hypothesen en de hypothesen met betrekking tot de periode-, en cohortkenmerken zullen met behulp van logistische regressie aan de empirie onderworpen worden. De RENOVA-techniek, ontwikkeld voor regressie analyse op nominale variabelen, wordt gebruikt omdat de individuele socialisatie hypothesen zodanig geformuleerd zijn, dat de referentiecategorie het algemeen gemiddelde van de steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt in een bepaald jaar is. Feitelijk is dat de proportie van de steekproef die seksediscriminatie steunt. Met de gebruikte analysemethode wordt automatisch dit algemeen gemiddelde als referentiecategorie behandeld. Een voordeel hiervan is dat de resultaten uitermate goed te vergelijken zijn met de trend in steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt. Immers, deze trend bestaat uit de algemene gemiddelden van de afzonderlijke jaren. Een ander voordeel is dat op deze wijze specifieke categorieën kunnen worden vergeleken met “de gemiddelde Nederlander”. Voor de toetsing van de overige hypothesen gebruiken we logistische regressie.

De toetsing van de individuele socialisatie hypothesen

In figuur 1 staat de algemene trend in de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt weergegeven. Uit deze figuur blijkt dat men tussen 1979 en 1994 steeds minder steun is gaan vertonen voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. In dit tijdsbestek is het percentage gedaald van ongeveer 30 procent naar ongeveer 13 procent. De trend is niet altijd monotoon dalend geweest, zowel tussen 1981 en 1983 als tussen 1991 en 1992 is er een lichte stijging in de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt waar te nemen.

Figuur 1. Steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt, de proportie in het jaar van meting, leeftijd 18-74, N=23469.

Dan komen we nu toe aan de beschrijving van de resultaten met betrekking tot de hypothesen over de individuele socialisatie. Door RENOVA te gebruiken, komen de constanten van de regressievergelijkingen van de verschillende jaren overeen met de proporties per jaar die afgebeeld staan in figuur 1. In tabel 1 staan de resultaten van de toetsing van hypothese 1a tot en met 1j. In deze tabel staan per jaar de afwijkingen van het gemiddelde van de categorieën die behoren tot de variabelen “geloofsgemeenschap”, “geboortecohort”, “opleidingsniveau”, “sociale positie” en “geslacht”. Om de juiste afwijkingen te kunnen schatten voor geloofsgemeenschap is eveneens gecontroleerd voor de mate van kerkgang. Nemen we de parameter van $-0,17$ in 1979 van de mensen die een wetenschappelijke opleiding voltooid hebben (WO), dan betekent dit dat deze sociale categorie het algemeen gemiddelde van $0,31$ minus de betreffende parameter van $0,17$ is $0,14$ scoort op steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Dit betekent dat deze sociale categorie seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt significant minder steunt dan de “gemiddelde Nederlander” in het betreffende jaar, gecontroleerd voor alle kenmerken opgenomen in de vergelijking.

Hypothesen 1a tot en met 1c luidden dat respectievelijk gereformeerden, katholieken en Nederlands hervormden tussen 1979 en 1994 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen dan de gemiddelde Nederlander. Gereformeerden wijkten slechts in twee jaren significant af van het algemeen gemiddelde. In 1986 was het verschil $0,09$ en in 1993 $-0,11$. In de meeste overige jaren was de afwijking wel positief, zoals verwacht, maar niet significant. Strikt genomen mogen we hypothese 1a dus niet aannemen, maar minder strikt genomen zijn de resultaten eerder in overeenstemming dan in tegenspraak met de hypothese. Voor de katholieken geldt hetzelfde. Hoewel in alle jaren, op één na, de verschillen volgens verwachting positief zijn, is de afwijking in slechts drie jaren significant positief, te weten 1980, 1986 en 1992. Strikt genomen mogen we hypothese

Tabel 1. Resultaten RENOVA, steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt.

Variabele	1979	1980	1981	1983	1985	1986	1987	1989	1991	1992	1993	1994
Algemeen gemiddelde	0,31*	0,27*	0,26*	0,27*	0,20*	0,16*	0,16*	0,16*	0,12*	0,16*	0,16*	0,13*
Geloofsgemeenschap												
Geen	-0,04	-0,05*	-0,03	-0,01	-0,01	-0,03*	-0,04*	0,01	-0,02*	-0,02*	0,01	-0,01
Rooms Katholiek	0,04	0,06*	0,00	0,03	0,01	0,04*	0,03	-0,01	0,03	0,04*	0,02	0,03
Nederlands Hervormd	0,01	0,03	0,04	-0,05*	-0,01	0,00	0,08*	0,03	0,02	-0,01	0,06*	0,01
Gereformeerd	0,03	0,04	0,07	0,05	0,01	0,09*	0,05	-0,06	0,02	0,06	-0,11*	-0,03
Ander geloof	0,06	0,07	0,13*	-0,01	0,01	0,01	-0,00	-0,08	0,02	0,07	-0,12*	0,04
Kerkgang												
Vaak	0,06*	0,01	0,03	0,03	0,12*	0,01	0,05*	0,09*	0,03	0,00	0,11*	0,05
Zelden	-0,02	-0,04	-0,02	0,02	-0,01	-0,01	-0,02	0,00	-0,01	-0,00	-0,01	0,01
Nooit	-0,02	0,01	-0,00	-0,02	-0,03*	0,00	-0,00	-0,03*	-0,00	0,00	-0,02*	-0,01
Geboortecohort												
1905 tot en met 1914	0,08*	0,15*	0,18*	-0,05	0,21*	0,01	0,09	(nvt)	(nvt)	(nvt)	(nvt)	(nvt)
1915 tot en met 1924	-0,00	0,03	0,14*	-0,01	0,03	0,01	0,07*	0,07	0,07*	0,09*	0,17*	0,10*
1925 tot en met 1934	-0,02	-0,05*	0,01	0,01	-0,02	0,06*	-0,02	0,02	0,07*	0,04	0,01	0,04
1935 tot en met 1944	-0,01	-0,02	-0,03	0,04	0,03	0,02	-0,00	-0,01	-0,01	0,01	0,03	0,00
1945 tot en met 1954	-0,04*	-0,03	-0,07*	-0,01	-0,05*	-0,05*	-0,02	-0,01	-0,02	-0,03*	-0,01	-0,01
1955 tot en met 1964	0,03	-0,01	-0,08*	-0,01	-0,00	-0,02	-0,02	-0,02	-0,05*	-0,02	-0,05*	-0,01
1965 tot en met 1978	(nvt)	(nvt)	0,02	0,02	-0,03	0,03	0,01	-0,01	0,02	-0,01	0,00	-0,03
Opleiding												
Basisschool	0,10*	0,15*	0,06*	0,19*	0,12*	0,13*	0,15*	0,16*	0,10*	0,12*	0,10*	0,09*
LBO	0,05*	0,08*	0,10*	0,06*	0,07*	0,04*	0,06*	0,04*	0,06*	0,07*	0,06*	0,07*
MULO, MAVO	-0,00	-0,03	-0,02	-0,05	-0,03	-0,04	-0,01	-0,01	-0,01	0,03	-0,01	0,00
MBO	-0,03	-0,05*	-0,03	0,02	-0,05*	-0,01	-0,03	-0,03	-0,04*	-0,05*	0,02	-0,02
HAVO, VWO	-0,14*	-0,13*	-0,11*	-0,12*	-0,04	-0,05*	-0,08*	-0,05	-0,05*	-0,05	-0,06*	-0,02
HBO	-0,15*	-0,12*	-0,10*	-0,14*	-0,10*	-0,08*	-0,04*	-0,09*	-0,04*	-0,07*	-0,07*	-0,07*
WO	-0,17*	-0,20*	-0,15*	-0,19*	-0,10*	-0,10*	-0,10*	-0,09*	-0,05*	-0,09*	-0,08*	-0,07*
Sociale positie												
Werkloos	-0,19*	0,03	-0,04	0,01	-0,08*	0,01	-0,05	-0,04	0,13*	0,03	-0,01	-0,01
Huishouden	0,05*	0,02	0,04*	0,03	0,02	0,02	0,03	0,03*	0,00	-0,00	0,03	0,03
Uitkeringsgerechtigd	0,04	-0,01	0,00	0,03	0,00	-0,02	0,01	-0,04	0,03	0,01	0,02	0,03
Scholier, student	-0,06	-0,01	-0,00	-0,03	-0,02	-0,08	-0,05	0,02	-0,00	-0,02	-0,04	-0,00
Gepensioneerd	0,04	0,03	-0,05	0,07	0,02	0,00	0,03	-0,03	-0,05	0,05	0,02	0,01
Loondienst	-0,06*	-0,03	-0,01	-0,04	0,00	0,01	-0,01	-0,01	0,01	-0,01	-0,03*	-0,02
Overheidsdienst	-0,02	-0,03	-0,06*	-0,05	-0,00	-0,01	-0,04	-0,02	-0,02	0,01	-0,01	-0,02
Zelfstandig	0,06	0,02	0,03	0,03	-0,01	-0,03	0,08*	-0,04	-0,01	0,00	0,09*	0,03
Anders	0,01	0,01	-0,01	-0,07	-0,03	-0,05	-0,06	-0,06	-0,03	-0,01	-0,02	-0,03
Geslacht												
Man	0,04*	0,03*	0,04*	0,03*	0,01	0,02*	0,02*	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02
Vrouw	-0,01	-0,03*	-0,04*	-0,03*	-0,01	-0,02*	-0,02*	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
Aantal	1861	1870	1890	1803	1881	1867	1828	1769	1711	1875	1664	1748

Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau, Culturele Veranderingen 1979-1994, * p < 0,05

Ib dus niet aannemen. In 9 van de 12 jaren is de afwijking van het algemeen gemiddelde voor Nederlands hervormden volgens verwachting positief. Slechts in 2 van deze 9 gevallen is de afwijking ook daadwerkelijk significant, namelijk in 1987 en 1993. In 1983 is de afwijking tegen de verwachting in significant negatief. Ook hier kunnen we hypothese 1c strikt genomen niet aannemen.

Deze kleine en soms inconsistente verschillen zijn wellicht te wijten aan de mate van kerkgang, die immers preciezer aangeeft in hoeverre men is blootgesteld aan respectievelijk zich verwant voelt met de cultureel conservatieve ideologie. Uit de resultaten blijkt dat degenen die vaak ter kerke gaan inderdaad seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen: alle afwijkingen ten opzichte van de gemiddelde Nederlander zijn positief en in 5 van de 12 jaren zijn deze afwijkingen significant.

Hypothese 1d luidde dat personen die geboren zijn voor 1940 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen dan de gemiddelde Nederlander tussen 1979 en 1994. Wanneer we de resultaten in tabel 1 beschouwen, zien we dat deze sterk in het voordeel van deze hypothese spreken. Wanneer we de drie oudste geboortecohorten bekijken, zien

we slechts in 1980 een significant negatieve afwijking van het algemeen gemiddelde voor de personen die tussen 1925 en 1934 geboren zijn. De overige significante afwijkingen zijn allen positief en veelal sterk te noemen. Vooral voor het oudste geboortecohort, geboren tussen 1905 en 1914, zien we betrekkelijk sterke afwijkingen tussen 1979 en 1985. Voor het één na oudste geboortecohort, geboren tussen 1915 en 1924, zien we vanaf 1987 grote positieve afwijkingen. De jongere cohorten, geboren tussen 1945 en 1954 respectievelijk tussen 1955 en 1964, vertonen daarentegen minder steun voor seksdiscriminatie: op een enkele uitzondering na zijn de afwijkingen van de gemiddelde Nederlander negatief en in een aantal gevallen zijn de afwijkingen significant. Het jongste cohort, geboren tussen 1965 en 1978, vormt eventueel een uitzondering: zij wijken nauwelijks en in geen enkel jaartal significant af van de gemiddelde Nederlander. In vergelijking met de twee cohorten voor hen zou dat beschouwd kunnen worden als een trendbreuk. Hier komen we in de discussie nog op terug. Het blijkt inderdaad zo te zijn dat personen geboren voor 1940 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen tussen 1979 en 1994.

Hypothese 1e en 1f luidden dat respectievelijk personen zonder een diploma en personen met een LBO-diploma tussen 1979 en 1994 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen dan de gemiddelde Nederlander. Beide hypothesen mogen niet verworpen worden. Voor alle jaren zijn de afwijkingen van het algemeen gemiddelde voor beide opleidingscategorieën significant positief. Verder blijkt dat in alle jaren op één jaar na, namelijk in 1981, personen die alleen de basisschool hebben afgerond seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt sterker steunen dan personen met een LBO-diploma.

Hypothesen 1g tot en met 1i luidden dat respectievelijk ongeschoolde handarbeiders, huisvrouwen en kleine zelfstandigen tussen 1979 en 1994 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen dan de gemiddelde Nederlander. Hypothese 1g kunnen we niet toetsen, omdat de data het niet toelaten om een beroepenindeling te maken. Slechts de sociale positie van de respondent is bekend. De enige categorie die een beetje in de buurt komt zijn de personen in loondienst. Wanneer we de resultaten voor deze categorie bekijken moeten we tot de conclusie komen dat hypothese 1g niet aangenomen mag worden, wat niet verwonderlijk is, omdat deze categorie verre van homogeen is. Hypothese 1h mogen we niet verwerpen. Huisvrouwen blijken in alle jaren op één jaar na een positieve afwijking van het algemeen gemiddelde te hebben. In drie jaren is deze afwijking ook daadwerkelijk significant. Hoewel de afwijkingen veelal klein zijn blijken huisvrouwen seksdiscriminatie meer te steunen dan de gemiddelde Nederlander. De resultaten voor de (kleine) zelfstandigen zijn minder eenduidig. Maar hoewel er enkele niet significante negatieve afwijkingen te vinden zijn, zijn de enige twee significante afwijkingen sterk positief. Op basis van deze gegevens mogen we hypothese 1i met enige voorzichtigheid aannemen.

De laatste hypothese met betrekking tot de individuele socialisatie (H1j) luidde dat mannen tussen 1979 en 1994 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt meer steunen dan de gemiddelde Nederlander. Deze hypothese mogen we aannemen. Hoewel de afwijkingen van het algemeen gemiddelde in de loop van de tijd kleiner zijn geworden en na 1987 ook niet meer significant zijn, zijn deze afwijkingen altijd volgens verwachting positief. Mannen steunen seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt aldus meer dan de gemiddelde Nederlander, maar dit verschil is na 1987 onbeduidend geworden.

De toetsing van de maatschappelijke socialisatie hypothesen

In tabel 2 staan de resultaten van de logistische regressie weergegeven. Van belang in

Tabel 2. Steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt, leeftijd 18-24 jaar.

	Model 1		Model 2	
Periode				
Werkloosheid	-0,036**	(0,007)	-0,033**	(0,007)
Economische groei	-0,075**	(0,013)	-0,091**	(0,013)
Percentage vrouwen	-0,072**	(0,005)	-0,084**	(0,006)
Cohort				
Werkloosheid	0,065**	(0,007)	0,010	(0,009)
Economische groei	-0,008	(0,007)	0,001	(0,007)
Percentage vrouwen	-0,154**	(0,007)	0,023	(0,015)
Denominatie				
Rooms Katholiek			0,289**	(0,060)
Nederlands Hervormd			0,248**	(0,065)
Gereformeerd			0,302**	(0,084)
Ander geloof			0,255*	(0,110)
Geen geloof (ref. cat)				
Kerkgang				
1 keer per week of vaker (ref. cat)				
Eens in de twee weken			-0,360**	(0,088)
Maandelijks			-0,260**	(0,081)
Minder dan 1 keer per maand			-0,295**	(0,063)
Nooit			-0,353**	(0,065)
Geslacht (vrouw)			-0,334**	(0,052)
Opleiding			-0,297**	(0,012)
Sociale positie				
Werkloos			0,145	(0,123)
Huishouden			0,414**	(0,082)
Uitkeringsgerechtigd			0,116*	(0,103)
Student/scholier			0,138	(0,112)
Gepensioneerd			0,343**	(0,096)
In loondienst			0,116	(0,074)
Zelfstandig			0,385**	(0,103)
Andere sociale positie			-0,060	(0,167)
In overheidsdienst (ref. cat)				
Leeftijd			0,015**	(0,002)
Constante	4,992**		1,737**	
Aantal	23078		21742	

Bron: Sociaal Cultureel Planbureau, Culturele Veranderingen 1979-1994

* significant $p < 0,05$ ** significant $p < 0,01$

deze tabel zijn de periode-, en cohortkenmerken die betrekking hebben op de maatschappelijke socialisatie hypothesen en de hypothesen over de economische kenmerken (Model 1). Deze kenmerken zijn gecontroleerd voor de individuele kenmerken van de respondent (Model 2). In de tabel staan de b-coëfficiënten afgebeeld, met daarachter tussen haakjes de standaardfouten.

Allereerst beschouwen we de coëfficiënten die betrekking hebben op de hypothesen over de maatschappelijke socialisatie. Uit de significante b-waarde van $-0,072$ in model 1 blijkt dat men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt minder steunt wanneer er op het moment van meting meer vrouwen aan het arbeidsproces deelnemen. Deze invloed blijft van kracht wanneer in model 2 voor relevante individuele kenmerken gecontroleerd is. Volgens de Critical Mass Theory zou het sterkste effect kenbaar moeten worden wanneer de “critical mass” een percentage van 30 procent bereikt. Dit percentage werd bereikt tussen 1983 en 1985. Wanneer we figuur 1 nogmaals beschouwen, zien we dat de sterkste daling van de trend inderdaad tussen 1983 en 1985 te zien is. Deze bevinding kan opgevat worden als een extra sterke bevestiging van hypothese 2a. De significante b-waarde van $0,154$ in model wijst uit dat ook gedurende de forma-

tieve jaren het percentage vrouwen op de arbeidsmarkt de verwachte invloed vertoont. Echter, wanneer in model 2 gecontroleerd wordt voor individuele kenmerken, verdwijnt deze significante invloed. Hypothese 2b mag dus niet aangenomen worden. Wanneer een hoger percentage vrouwen deelnam aan het arbeidsproces in de tijd dat de respondent 18 jaar oud was, heeft dit niet de verwachte negatieve invloed op de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt.

In de paragraaf waar de invloed van macro-economische kenmerken besproken werd, is de verwachting uitgesproken dat mensen op traditionele waarden terugvallen wanneer zich een economisch minder voorspoedige tijd voordoet. Ook wanneer men opgegroeid is in een tijd van economische tegenslag ondersteunt men in het heden sterker traditionele waarden. Uit de invloed die het percentage werkloosheid heeft op de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt blijkt dat dit niet het geval is. Hoe hoger het percentage werkloosheid is een jaar voor het jaar van meting, zowel in model 1 als in model 2, des te minder steunt men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Hiermee moet hypothese 3a verworpen worden. Wanneer we naar het percentage economische groei een jaar voor het jaar van meting kijken, blijkt het effect in de verwachte richting te wijzen in zowel model 1 als 2. Hoe hoger het percentage economische groei is, des te minder steunt men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt. Hypothese 3b mag aldus niet verworpen worden. Met betrekking tot de macro-economische kenmerken in de formatieve jaren van de respondent zijn geen significante effecten aangetroffen. Dit betekent dat zowel hypothese 4a als 4b verworpen dienen te worden. Het percentage werkloosheid in de tijd dat de respondent tussen de 16 en 20 jaar oud was, noch het percentage economische groei in de formatieve jaren vertoont de respectievelijk verwachte positieve en negatieve invloed.

Voorts merken we op dat in model 2 de hypothesen 1a tot en met 1c inzake verschillen tussen denominaties niet verworpen worden: de leden van kerkgenootschappen steunen seksdiscriminatie meer dan niet-leden. Met betrekking tot kerkgang valt op dat de kerkleden die wekelijks naar de kerk gaan meer steun voor seksdiscriminatie vertonen dan enige andere categorie.

5. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

De eerste centrale vraagstelling was een trendvraag en luidde: in hoeverre is er in Nederland tussen 1979 en 1994 sprake van een neerwaartse trend wanneer het gaat om de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt? Tussen 1979 en 1994 is de Nederlander inderdaad steeds minder seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt gaan steunen. In 1979 steunde nog 31 procent van de Nederlanders seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt, in 1994 was dit percentage inmiddels teruggelopen tot 13 procent.

De tweede centrale vraagstelling luidde: welke sociale categorieën steunen in Nederland tussen 1979 en 1994 seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt?. Onze veronderstelling luidde dat steun voor seksdiscriminatie is ingegeven door de opvatting dat vrouwen een traditionele rol dienen te vervullen. Deze opvatting is ingebed in de cultureel conservatieve ideologie. Het bleek inderdaad zo te zijn dat de mensen die gesocialiseerd zijn in instituties die traditionele waarden doorgeven, of in tijden waarin traditionele waarden wijder verbreid waren, vaker seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt steunden. Vooral mensen geboren voor de Tweede Wereldoorlog, laag opgeleiden, huisvrouwen en kleine zelfstandigen bleken steun te betonen voor seksdiscriminatie

op de arbeidsmarkt. Dit was ook, zij het in mindere mate, het geval voor mensen behorende tot een geloofsgemeenschap en voor mensen die veelvuldig ter kerke gaan. Het sekseverschil in steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt is in de loop der jaren verdwenen, maar een ander seksegerelateerd verschil is gebleven: huisvrouwen steunen nog steeds veel sterker dan de gemiddelde Nederlander seksediscriminatie op de arbeidsmarkt. Meerdere verklaringen zouden hiervoor kunnen gelden. Het kan zo zijn dat de huisvrouwen menen dat de eigen positie de enig juiste is voor getrouwde vrouwen. Aangezien het aantal vrouwen dat de positie van huisvrouw inneemt is afgenomen (Hooghiemstra & Niphuis-Nell, 1993), kan bovendien een selectie-effect zijn opgetreden, waarbij vooral die vrouwen die een meer traditionele opvatting zijn toegegaan voor de positie van huisvrouw zijn blijven kiezen. Tenslotte zou er een verband kunnen zijn tussen de positie van huisvrouw en een relatieve isolatie van de maatschappij. Coser (1974) noemde het huisvrouwschap een “gulzige institutie”, daarmee aangevend dat de leden van die institutie (op basis van vrijwilligheid) in een positie van isolatie van de buitenwereld terechtkomen. Daarnaast willen we een opmerkelijke bevinding benadrukken: het cohort geboren na 1965 onderscheidt zich niet van de gemiddelde Nederlander in de steun voor seksediscriminatie. Deze opmerkelijke bevinding krijgt meer reliëf wanneer men bedenkt dat dit jongste cohort meer geneigd is tot etnische discriminatie (vgl. Scheepers, 1996) alsook sterker geneigd is tot discriminatie van homoseksuelen (van de Meerendonk en Scheepers, 2002). Het heeft er alle schijn van dat dit jongste cohort een restauratie van traditionele normen verkiest (vgl. Scheepers et al., 1999).

Niet alleen op individueel vlak, maar ook op maatschappelijk vlak zijn de normen met betrekking tot deze traditionele rolverdeling veranderd. Daartoe is de derde centrale vraagstelling geformuleerd en deze luidde: welke periode-, en/of cohortkenmerken kunnen de neerwaartse trend in de steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt verklaren? Onze propositie luidde dat in de loop van de tijd een geleidelijke toename van vrouwen op de arbeidsmarkt en daardoor gewenning te zien zou zijn wanneer het gaat over minder traditionele rolverdelingen. Deze toegenomen gewenning zou tot minder steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt moeten leiden. Dit idee is voorts in een specifiekere theoretisch kader geplaatst door aan de hand van de “critical mass” theorie tot de stelling te komen dat een cultuurverandering plaatsvindt wanneer het percentage deelnemende vrouwen op de arbeidsmarkt in zo sterke mate toeneemt dat er een bepaalde zichtbaarheid en daardoor gewenning optreedt. Deze gewenning zou zowel voor de periode waarin men leeft, als voor de periode waarin men opgegroeid is kunnen gelden. Deze gedachten blijken ten dele te worden ondersteund door de resultaten. Het bleek inderdaad zo te zijn dat een toenemend percentage deelnemende vrouwen aan het arbeidsproces gedurende de periode geleid heeft tot een mindere steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt. De neerwaartse trend in de steun voor seksediscriminatie op de arbeidsmarkt loopt over de hele periode 1979-1994, maar is het sterkst in de jaren waarin het aantal vrouwen op de arbeidsmarkt de “critical mass” overschreden heeft, tussen 1983 en 1985. Moss Kanter’s theorie dat getalsverhoudingen in organisaties gevolgen hebben voor het gedrag van leden van die organisaties, lijkt daarmee ook op te gaan op het niveau van de samenleving als geheel. Er zijn ons geen andere studies bekend waarin haar theorie op het niveau van de samenleving met longitudinale data is getoetst. Het interessante van dit onderzoek is bovendien dat wij door het gebruik van longitudinale data konden laten zien dat het percentage van 30%, dat in navolging van Dahlerup als omslagpunt beschouwd wordt, ook werkelijk deze

functie lijkt te vervullen. Deze verwachtingen worden echter niet ondersteund aan de hand van de invloed die van de formatieve jaren uitgaat. Blijkbaar is de verandering in de norm over de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen iets van de laatste tijd en onafhankelijk van de tijd waarin men opgroeide. Deze bevinding vormt in zekere zin een uitzondering: ten aanzien van enkele andere aspecten van politieke opvattingen bleken er wel degelijk cohort-effecten te bestaan ten aanzien waarvan kon worden aangetoond dat die gerelateerd waren aan de omstandigheden tijdens de formatieve jaren (vgl. Coenders & Scheepers, 1998). Het feit dat dergelijke cohort-effecten ten aanzien van steun voor seksdiscriminatie niet bestaan, heeft wellicht te maken met het feit dat er juist ten aanzien hiervan een "brede maatschappelijke discussie" heeft gewoed, waardoor effecten gerelateerd aan de formatieve jaren worden "geneutraliseerd" door effecten van contemporaine aard.

Er kunnen echter maatschappelijke omstandigheden zijn die iemand traditionele waarden doet verkiezen. Dit zou het geval kunnen zijn in tijden van economische achteruitgang en voor mensen die opgegroeid zijn in economisch minder voorspoedige tijden. Deze verwachtingen zijn ingebed in de conflicttheorie die leidde tot de stelling dat de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt in een bepaalde periode beïnvloed wordt door de macro-economische omstandigheden in die periode en in de periode waarin men opgroeide. Voor de periode-effecten van het percentage economische groei bleek deze verwachting op te gaan, maar voor het percentage werkloosheid niet. Met betrekking tot de cohorteffecten zijn in het geheel geen significante invloeden gevonden. Het feit dat in de tijd waarin men leeft in ieder geval het percentage economische groei ervoor zorgt dat men seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt minder steunt, versterkt de conclusie van de vorige alinea. Het zijn de huidige veranderingen in de maatschappelijke realiteit die ervoor zorgen dat men de ideeën over traditionele rolverdelingen aanpast, en niet zozeer de normen die men in de jaren dat men opgroeide meekreeg.

Samenvattend zien we tussen 1979 en 1994 een sterke daling in het percentage mensen dat seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt ondersteunt. Het zijn in alle jaren vooral de personen die affiniteit hebben met de cultureel conservatieve ideologie, die seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt steunen. In de loop van de tijd lijkt het normatieve tij met betrekking tot traditionele rolverdelingen tussen mannen en vrouwen gekeerd te zijn. Van groot belang daarbij lijkt te zijn dat de maatschappelijke realiteit een omslagpunt is gepasseerd tussen 1983 en 1985. Steeds meer mensen zijn gewend geraakt aan het feit dat steeds meer vrouwen aan het arbeidsproces deel zijn gaan nemen, hetgeen zich uitwijst in de afname van de steun voor seksdiscriminatie op de arbeidsmarkt.

LITERATUUR

- Berkel, M. van (1997). *Who dominates when. Asymmetrical patterns of influence among husbands and wives*. Nijmegen: Mediagroep.
- Blalock, H.M. (1967). *Toward a Theory of Minority Group Relations*. New York: Wiley.
- CBS (1994). *Vijfennegentig jaren statistiek in tijdreeksen, 1899-1994*. 'S Gravenhage: SDU Uitgeverij.
- Coenders, M. & Scheepers, P. (1998). Support for Ethnic Discrimination in the Netherlands 1979-1993: Effects of Period, Cohort, and Individual Characteristics. *European Sociological Review*, 14, 4, 405-422.
- Coser, L. (1956). *The Functions of Social Conflict*. Glencoe Illinois: Free Press.

- Coser, L. (1974). *Greedy institutions. Patterns of undivided commitment*. New York: Free Press.
- Dahlerup, D. (1988). From a Small to a Large Minority: Women in the Scandinavian Politics. *Scandinavian Political Studies*, 11,4, 274-298.
- Glenn, N.D. (1977). *Cohort Analysis*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Hooghiemstra, B. T. J. & Niphuis-Nell, M. N. (1993). *Sociale atlas van de vrouw, deel 2. Arbeid, inkomen en faciliteiten om werk en de zorg voor kinderen te combineren*. Rijswijk/Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. & Oudhof, K. (2000). *Emancipatiemonitor 2000*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lammers, J. & Pelzer, B. (1991). Regressie analyse met nominale variabelen. Achtergrond en beschrijving van een programma. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Lippe, T. van der & Doorne-Huiskes, J. van (1995). Veranderingen in stratificatie tussen mannen en vrouwen. Pp. 104-124 in Dronkers, J & Ultee, W.C. (red.). *Verschuivende ongelijkheid in Nederland. Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorkum en Comp. B.V.
- Mannheim, K. (1964). Das problem der generationen (The problem of generations). In Mannheim, K. (red.) *Wissensoziologie*. Berlin: Hermann Luchterhand Verlag
- Mason, K.O., Mason, W.M., Winsborough, H.H. & Poole, W.K. (1973). Some methodological issues in cohort analysis of archival data. *American Sociological Review*, 38, 242-258.
- Meerendonk, B. van de & Scheepers, P. (2001). Demand of equal rights for gay men and lesbians in the Netherlands 1980-1993. Verschijnt in *Journal of Homosexuality*.
- Menard, S. (1991). *Longitudinal Research*. Newbury Park: Sage Publications.
- Middendorp, C.P. (1991). *Ideology in Dutch politics, the democratic system reconsidered*. Assen, van Gorcum.
- Moss Kanter, R. (1977). *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books Inc.
- Scheepers, P., Peters, J. & Felling, A. (2000). Individualisering van politieke opvattingen. Pp. 133-156 in Felling, A., Peters, J. & Scheepers, P. (red.) *Individualisering in Nederland aan het eind van de twintigste eeuw. Empirisch onderzoek naar omstreden hypotheses*. Assen: van Gorcum.
- Scheepers, P., Te Grotenhuis, M. & Bosch A. (1999). Trends in conservatism in the Netherlands 1970-1992. Pp. 25-50 in De Witte, H. & Scheepers, P. (red.). *Ideology in the low countries*. Assen: van Gorcum.
- Scheepers, P. (1996). Etnocentrische reacties en rechts-extremisme; reacties op de komst en aanwezigheid van etnische minderheden. Pp. 247-302 in Ganzeboom, H.G.B. & Ultee, W.C. (red.). *De sociale segmentatie van Nederland in 2015*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1994). *Sociaal en Cultureel Rapport 1994*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.